TERTSIUS, Hans, Mahtra rahutuste tegelane, sünd. 23. XI 1818 Juuru klk. Härglas sulase (1839. a -st Sepa talu peremees Mahtra kogukonnas) pojana, sai a. 1843 isa surma järel taluperemeheks, hiljemini Mahtra vallatalitajaks. Nagu reas teisteski mõisais Eestimaal, tekkis ka Mahtras, Juuru klk., uue 1856. a. talurahva-seaduse väljakuulutamise järel 1858. a. talupoegade keskel laiaulatuseline käärimine. Olles arvamisel, et abitegu on möödunud jüripäevast ära kaotatud, tõrkus osa talupoegi maikuu lõpul mõisa sõnnikuveost osa võtmast. Kui siis sel puhul Mahtra peremehed käsutati 30-daks maiks kohaliku haagikohtuniku juurde, tulid nad samal päeval enne kohaliku talitaja T.-e juurde nõupidamisele. Siin otsustasid kokkutulnud, m. s. just T.-e julgustaval nõuandel, haagikohtuniku juurde mitte ilmuda. Sellest otsusest teatas T. kohe teistele Juuru klk. talitajaile ja käis ühes Atla ja Maidla talitajaga veel samal päeval Juuru kog. õpetaja G. Berg'i juures abiteo kohta selgitust saamas ja ühtlasi palumas temalt eestkostet, et Mahtra tõrkujaid ei karistataks. Seepeale soovitas T. kohalikel talupoegadel rahulikuks jääda ja mõisategu endist viisi teha, kuna ta ise läks veel samal ööl teise talupojaga, Koka Madisega, Liivimaale Kärusse, et sealt uue seaduse kohta kohaliku kihelkonnakohtuniku ja õigeusu preestri käest selgitust saada. See aga ei õnnestunud vist kuigi suurel määral ja T. tuli 2. VI koju tagasi. Vahepeal aga oli siin maad leidnud talupoegade verine vastuhakkamine. Kuna kohalikud talupojad tõrkusid sealse haagikohtuniku juurde ilmumast, ilmus viimane ühes väesalgaga Mahtrasse, kuhu käsutati 2. juuniks ka kõik kohalikud peremehed. Seekord leidis käsk täitmist, kusjuures süüaluste mõjuvamaks kaitseks kutsuti kohale ka talupoegi Juuru klk. teistest kogukondadest. Talumeestel polnud küll kindlamat kavatsust jõuga vastu hakata, kuid sündmused arenesid algjõuliselt ometi selles suunas. Mõisa õues piirasid talumehed, kelledest osa oli enne kõrtsides viina võtnud, kohalejõudnud väesalga ümber ja nõudsid, et soldatid tagasi läheksid. Rahva ja sõjaväelaste vahel tekkinud sõnelemise ajal kargas üks talumees äkki ühe ohvitseri kallale ja lõi teda. Kallaletungija lasti kohe kohal maha, kuid äkkijuhtunud sündmusel oli suur mõju. Teivastega varustatud talumehed tungisid »hurraa«-hüüetega soldatite kallale. Tundes end võimetuina vastupanuks, hakkasid soldatid kabuhirmus põgenema. Tagaajamisel sai neist haavata 12 ja ka salga pealik, kuna üks ohvitser sai surma. Talumeestest langes surnutena 7, haavata said 17, kelledest kaks hiljemini haavadesse surid. Põgenenud sõjaväelaste järgimiselt tagasi tulnud, asus rahvahulk mõisa üldisele rüüstamisele. Keldrist veeretati viina-aamid välja, millele järgnes metsik joomine. Juhuslikult tekkis üldise prassimise ajal tulekahi, milles maha põlesid härrastemaja ja mõningad kõrvalhooned. Mahtra vastuhakkamisest osavõtnuist mõistis sõjakohus 60 meest surma. Kuid Balti kindralkuberner A. A. Suvorov'i (vt.) ettepanekul kinnitas keiser otsuse oluliselt muudetud kujul. Selle järgi määrati ihunuhtlust 44-le mehele: kahele 1000 hoopi, kuuele 600 hoopi, neljale 400, teiste karistusmäärad kõikusid 50 ja 100 hoobi vahel. Peale selle mõisteti neist kaks 20-ks a.-ks sunnitööle, 35 said sunnitööd või vangistust 6-st kuust 6 aastani või nad saadeti Siberisse asumisele. Sõjakohtu otsus kehalise karistamise alal saadeti täide Mahtra mõisas 10. II 1859. T.-t süüdistati ainult talupoegade hässitamises vastuhakkamisele, mitte aga viimasest otseses osavõtmises. Seepärast polnud ta kõige raskemini karistatute hulgas: talle määrati 100 kepihoopi ja peale selle saadeti asumisele Siberisse, kus ta oli hiljemini tegev põllumehena. T. suri 12. X 1900 Omi eesti asunduses.

T. L a u r ' i (Tallinnas) kaudu kirikuraamatuist j. m. saadud andmed; J. R e i n t h a l, Mahtra sõda (1923). — Vt. ka E d. W i l d e, Mahtra sõda[II] (1909). *H. Kr.*

TEUFFEL, Jürgen, ehitusmeister, sünd. XVII a. s. I veerandil arvat. Nürnbergis, seisis alguses Lüübeki rae teenistuses, kutsuti siis Riiga, kus rae ülesandel osa võttis Peetri kiriku kokkulangenud torni ülesehitamisest; edasi oli ta — tõenäoliselt a.-st 1667 kuni surmani — tegev Narvas, kus tema järeltulijaid nimetatakse 1736. ja 1769. a. T.-i 1665. a. pärit mudeli järgi on ehitatud Narva raekoda, mis lõpule viidi 1671. a. Ehitus on teostatud barokkstiilis.

Lüübeki linna-arhiivist saadud andmed; N e u m a n n, Lex.; C. v. L ö w i s o f M e n a r, Die städtische Profanarchitektur in Riga, Reval und Narwa (1892); H. J. H a n s e n, Geschichte der Stadt Narwa (1858), lk. 123; A. B u c h h o l t z, Zur Baugesch. d. St. Petri-Thurmes 1666—90 (1891). *A. V.*

THEODERICH (Dietrich), misjonär, tsistertslaste ordu munk, oma tegevuse peaala järgi nimetatud »T. Toreidast« (T. von Treiden). Siin pääsis ta ainult juhuse läbi märtrisurmast, mis teda hiljemini veel kord a. 1191 ühe päikesevarjutuse puhul ähvardas, kui ta oli saadetud Eestimaale. Umbes a. 1192 saatis Meinhard (vt.) ta saadikuna paavst Celestinus III-da juurde Rooma, kust T. tõi kaasa esimese ristiretke-bulla Liivimaa